

ELEKTRON KUTUBXONA

Mirzo Ulugʻbek nomidagi Oʻzbekiston Milliy Universiteti
Tarix fakulteti 1-kurs magistranti
Shirinqulova Sarvinoz

Annotatsiya: Ushbu tezisda elektron kutubxonalarning mohiyati, ularning jamiyatdagi oʻrni va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida shakllanish jarayoni tahlil qilingan. Elektron kutubxonalar foydalanuvchilarga tezkor, qulay va masofaviy axborot olish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, Oʻzbekiston sharoitida elektron kutubxona tizimini rivojlantirish, milliy raqamli resurslar bazasini kengaytirish va axborot madaniyatini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit soʻzlar:elektron kutubxona, raqamlashtirish, axborot texnologiyalari, raqamli resurslar, onlayn platforma, taʼlim tizimi.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida axborotga egalik qilish, uni tezkor topish va undan samarali foydalanish har bir soha uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida insoniyat faoliyatining barcha jabhalarida yangi imkoniyatlar paydo boʻldi. Ayniqsa, taʼlim, fan va madaniyat sohalarida elektron resurslar, raqamli platformalar va onlayn maʼlumot bazalarining yaratilishi bilim almashish jarayonini yangi bosqichga olib chiqdi. Shu jihatdan, elektron kutubxona tushunchasi zamonaviy jamiyat hayotiga chuqur kirib kelgan.

Elektron kutubxona — bu foydalanuvchilarga raqamli shakldagi hujjatlar, ilmiy maqolalar, darsliklar, monografiyalar, dissertatsiyalar hamda boshqa axborot manbalarini internet yoki lokal tarmoqlar orqali taqdim etuvchi tizimdir. U anʼanaviy kutubxonalarning funksiyalarini saqlagan holda, ularni raqamli shaklda amalga oshirish imkonini beradi. Bugungi kunda elektron kutubxonalar nafaqat taʼlim muassasalari, balki ilmiy markazlar, davlat tashkilotlari va jamoat fondlarining ham muhim axborot infratuzilmasiga aylangan.

Oʻzbekiston Respublikasida soʻnggi yillarda “Raqamli Oʻzbekiston – 2030” strategiyasi asosida elektron axborot resurslarini rivojlantirish, raqamlashtirish

jarayonlarini kengaytirish va milliy elektron kutubxona tizimini shakllantirish bo'yicha muhim qadamlar tashlanmoqda. Ziyonet, Kutubxona.uz, Milliy elektron kutubxona kabi onlayn platformalar orqali o'quvchilar, talabalar va tadqiqotchilar kerakli ma'lumotlarga tezkor va bepul kirish imkoniga ega bo'ldilar. Shu bilan birga, elektron kutubxonalar ta'lim sifatini oshirish, ilmiy izlanishlarni jadallashtirish va axborot madaniyatini yuksaltirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

ASOSIY QISM

Hozirgi davrda jamiyat hayoti axborot oqimlariga to'liq bog'liq bo'lib, har bir insonning ijtimoiy, iqtisodiy va ilmiy faoliyati ma'lumotlar almashinuvi samaradorligiga asoslanadi. Shu nuqtayi nazardan, elektron kutubxonalar zamonaviy axborot tizimining ajralmas qismi sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ular insoniyat to'plagan bilimlarni saqlash, ulardan foydalanish va keng ommaga yetkazishning eng qulay shaklini yaratadi.

Elektron kutubxona — bu raqamli shaklda saqlanadigan axborot manbalarini elektron tarmoqlar orqali taqdim etuvchi axborot tizimidir. Uning asosini turli formatdagi elektron hujjatlar, ya'ni kitoblar, maqolalar, dissertatsiyalar, referatlar, ensiklopediyalar, ma'lumotnomalar, audio va video materiallar tashkil etadi. An'anaviy kutubxonalardan farqli ravishda, elektron kutubxonalarda materiallar raqamli shaklda saqlanadi, bu esa ularni istalgan paytda, istalgan joydan tezkor topish va ulardan foydalanish imkonini beradi.

Elektron kutubxonalar foydalanuvchilarga bir vaqtning o'zida bir nechta afzalliklarni taqdim etadi. Birinchidan, tezkorlik — foydalanuvchi kerakli manbani bir necha soniya ichida topa oladi. Ikkinchidan, qulaylik — ma'lumotlarni onlayn ko'rish, yuklab olish yoki tahrirlash imkoniyati mavjud. Uchinchidan, cheklanmagan kirish — geografik masofadan qat'i nazar, barcha foydalanuvchilar internet orqali resurslardan foydalanishlari mumkin. To'rtinchidan, xavfsizlik va saqlash — raqamli formatdagi ma'lumotlar uzoq muddatli arxivlash imkonini beradi.

Bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida yirik elektron kutubxona tizimlari faoliyat yuritmoqda. O'zbekiston ham bu yo'nalishda jadal qadamlar tashlamoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida Milliy elektron kutubxona tashkil etilib, unda o'zbek va xorijiy adabiyotlar, ilmiy ishlanmalar, darsliklar, maqolalar hamda arxiv materiallari raqamlashtirilmoqda.

Elektron kutubxonalarning muhim jihatlaridan biri shundaki, ular axborot madaniyatini rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. Talabalar va tadqiqotchilar elektron resurslardan foydalanish orqali tanqidiy fikrlash, mustaqil o'qish, ma'lumotni tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bundan tashqari, elektron kutubxonalar ta'lim jarayonini masofaviy shaklda tashkil etish imkonini beradi. Ayniqsa pandemiya davrida bu tizimlar o'quv jarayonining uzluksizligini ta'minlashda muhim rol o'ynadi.

Biroq elektron kutubxonalarni joriy etishda bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, ayrim hududlarda internet tezligining pastligi, mualliflik huquqlariga rioya etishdagi murakkabliklar va raqamli savodxonlik darajasining pastligi bu tizimning to'liq ishlashiga to'sqinlik qiladi. Shu sababli, elektron kutubxonalarning samarali faoliyat yuritishi uchun huquqiy asoslarni mustahkamlash, texnik ta'minotni yaxshilash, hamda foydalanuvchilarning axborot madaniyatini oshirish zarur.

Kelajakda elektron kutubxonalarni yanada rivojlantirish uchun sun'iy intellekt, va bulutli texnologiyalardan foydalanish istiqbollari mavjud. Masalan, sun'iy intellekt yordamida avtomatik tahlil, mualliflik aniqlash, tematik tavsiyalarni shakllantirish, shuningdek foydalanuvchi xulqini o'rganish orqali shaxsiylashtirilgan xizmatlarni joriy etish mumkin.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, elektron kutubxona tizimlari ta'lim sifatini oshirish, ilmiy tadqiqotlarni jadallashtirish va madaniy merosni saqlashda beqiyos ahamiyatga ega. Ular nafaqat kitoblarni raqamli shaklda saqlash, balki bilimlar bazasini yaratish, ilmiy hamkorlikni kengaytirish va o'quv resurslaridan samarali foydalanish imkonini beradi. Shu bois O'zbekiston kutubxonachilik tizimida elektron formatdagi resurslarni kengaytirish, ularni yagona axborot maydoniga birlashtirish va xalqaro integratsiyaga erishish muhim strategik maqsadlardandir.

XULOSA

Elektron kutubxonalar bugungi axborot jamiyatining ajralmas qismi sifatida insoniyatning ilmiy, madaniy va ta'limiy rivojida muhim o'rin tutmoqda. Ular an'anaviy kutubxonalarning imkoniyatlarini kengaytirib, ma'lumotga kirish tezligini oshiradi, bilim olish jarayonini demokratlashtiradi va global axborot almashuvini ta'minlaydi. Elektron kutubxonalar yordamida foydalanuvchilar istalgan joy va vaqtda ilmiy, o'quv hamda badiiy manbalardan foydalanish imkoniga ega bo'ladilar.

O‘zbekiston sharoitida elektron kutubxona tizimi bosqichma-bosqich rivojlanib bormoqda. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, Ziyonet, Kutubxona.uz va Milliy elektron kutubxona loyihalari bu sohaning mustahkam poydevorini yaratmoqda. Shu bilan birga, foydalanuvchilarning axborot madaniyatini oshirish, texnik bazani takomillashtirish va milliy elektron resurslarni ko‘paytirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimova M. “Elektron kutubxonalar va axborot resurslari”. – Toshkent: Fan, 2021.
2. Alimova D. “Kutubxonachilik ishida raqamlashtirish jarayonlari” // Axborot texnologiyalari jurnali, №3, 2023.
3. To‘rayev A. “Axborot resurslarini boshqarish va ularning raqamli transformatsiyasi”. – Toshkent: TATU nashriyoti, 2022.
4. Shodiyeva G. “Kutubxona ishi va axborot madaniyatini rivojlantirish masalalari” // Oliy ta’limda innovatsiyalar jurnali, №2, 2020.
5. Qodirov I. “Raqamli axborot tizimlari va elektron arxivlar”. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.
6. Raximova N. “O‘zbekiston kutubxonalarida elektron resurslar bazasini shakllantirish tajribasi” // Kutubxonashunoslik va axborot faoliyati, №1, 2022.
7. G‘aniyeva M. “Elektron ta’lim resurslari va ularning kutubxona tizimidagi o‘rni” // Pedagogik innovatsiyalar jurnali, №4, 2021.
8. Ismoilov Sh. “Kutubxonachilikda zamonaviy axborot texnologiyalari”. – Toshkent: Oliy ta’lim nashriyoti, 2019.
9. Usmonova D. “Axborot jamiyatida kutubxonalarning o‘rni va ahamiyati”. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2020.